

ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ ДРАГОСЛАВА СТОИЉКОВИЋА: “РУЂЕР БОШКОВИЋ – УТЕМЕЉИВАЧ САВРЕМЕНЕ НАУКЕ”

АЛЕКСАНДАР С. ТОМИЋ

*Астрономско друштво “Руђер Бошковић”, Калемегдан,
Горњи град 16, 11000 Београд, Србија
E-mail: aleksandartomic@hotmail.com*

Резиме: Два ипо века после објављивања Бошковићеве *Теорије природне филозофије* само мали број истраживача се озбиљно, епистемолошки, бави овим ремек делом натур-филозофије. Овде је дат приказ веома квалитетне монографије аутора из Србије, проистекао већим делом из сопствених истраживања, и који још једном указује колико је корисно преиспитивање капиталних дела науке, која су имала значајан утицај на савременике. У овом случају реч је о утицају који се протеже до нашег времена.

1. УВОД

Руђер Бошковић (1711-1787) је изузетна личност 18. века. Практично ренесансни човек по многим својим интересовањима, и научник у данашњем смислу речи, формално најтачније описан називом области главног деловања – примењена математика. Уз то професор на католичком факултету, па тако ометан у стваралаштву ограничењима које је наметала црквена власт. Ипак, један је од ретких научника природњака 18. века чије научне идеје и данас голицају машту упућених следбеника.

О Бошковићу постоји обимна литература. Свакако препоручујемо за једну репрезентативну представу Бошковића у његовом времену, а гледано са станишта данашњих вредности, монографију Жарка Дадића (Дадић, 1987), зборник студија о животу и раду Бошковића који је уредио Л.Л. Вајт (White, 1961), и зборник радова симпозијума Филозофско-теолошког института ДИ у Загребу, одржаног 1987.г, (Ур. Позаић, 1987).

Наравно, нашем читаоцу пријаће за прво упознавање књижица о Бошковићу у издању Дечјих новина из Горњег Милановца и Просветног прегледа из Београда (Стипанић, 1984), или као друга крајност две обимне књиге Ж. Марковића (Марковић, 1961, 1962), па још једна обимна књига о Бошковићу (Димитрић, 2006).

АЛЕКСАНДАР С. ТОМИЋ

T H E O R I A
PHILOSOPHIÆ NATURALIS

REDACTA AD UNICAM LEGEM VIRIUM
IN NATURA EXISTENTIUM,

A U C T O R E

P. ROGERIO JOSEPHO BOSCOVICH

SOCIETATIS JESU,

NUNC AB IPSO PERPOLITA, ET AUCTA,

**Ac a plurimis præcedentium editionum
mendis expurgata.**

EDITIO VENETA PRIMA

IPSO AUCTORE PRÆSENTE, ET CORRIGENTE.

V E N E T I I S,

MDCCLXIII.

~ ~ ~ ~ ~

EX TYPOGRAPHIA REMONDINIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

Слика 1: Насловна страна другог исправљеног издања Бошковићеве Теорије природне филозофије, штампане у Венецији 1763.г. чији превод је објавио 1974. г. Либер из Загреба, а користио Драгослав Стоиљковић.

Од парцијалних студија Бошковићевог рада (повезаних са Теоријом) објављених као посебне публикације, свакако треба истаћи две објављене у Москви (Годицкиј-Цвирко, 1959; Кузнецова, 1983.)

Постоји већи број појединачних радова објављених по часописима и зборницима радова, који имају потребне вредности. Међу њима посебно бих истакао неке радове наших аутора: о елементима материје Р. Бошковића (Ivanović, 1987), о Бошковићевом јединственом закону сила (Томић, 2004), о природи Бошковићеве логике (Јовановић, 2005) и о сажимању материје – Бошковићеве идеје у Савић –Кашаниновој теорији (Стоиљковић, 2005).

Где припада Стоиљковићева монографија у оваквој категоризацији?

Она је најближа по типу књизи коју је написао Гил (Gill, 1942), по нивоу радовима Годицкиј-Цвирка и Кузнецове, и наравно зборницима које су уредили Вајт, односно Позаић. Мислим да је конзистентнија од њих, по избору теме готово да је заокружена. Свакако, монографија Драгослава Стоиљковића је изузетно квалитетан рад, проистекао из истраживања једног истраживача, са уграђеним доприносима других истраживача, по једној теми од посебног значаја за савремену науку, за историју и за епистемологију.

2. ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ

Монографију Др Драгослава Стоиљковића: *Руђер Бошковић – утемељивач савремене науке*, објавила је Истраживачка станица Петница у серији *Петничке свеске*, бр. 65, Ваљево, 2010.

Књига има укупно 82 стране, 12 слика, 27 цртежа, 4 табеле. Садржај је подељен у девет поглавља, има предговор, списак литературе и кратку биографију аутора.

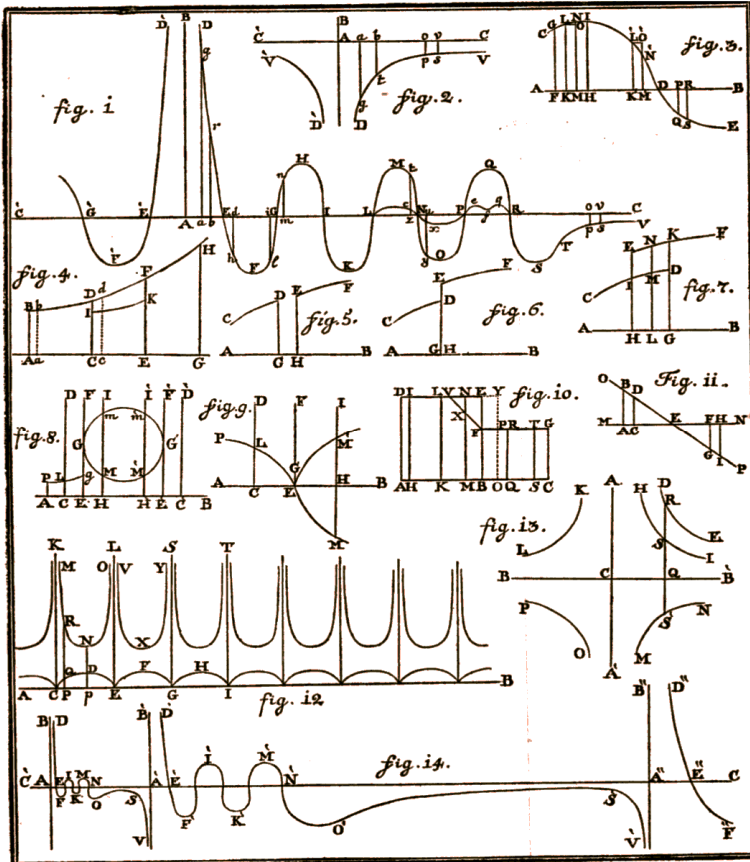
У критички настројеном сажетом предговору аутор наводи:

“Изучаваоцима и тумачима Бошковићевог живота и стваралаштва су нека његова схватања потпуно промакла или су само делимично обрађена, а понекад и сасвим погрешно приказана,” што је и мишљење које дели и аутор овог текста. Али, то је ипак разумљиво с обзиром да је Бошковићев опус вишеструко мултидисциплинаран у данашњем смислу те речи.

“Због тога је основна сврха ове монографије да расветли управо оне теме којима у постојећој литератури није посвећено довољно пажње.”

Ове две реченице могле би да буду и **мото књиге**, тако да је књига, па и њен приказ, тиме практично подељен у два дела, један успутни, и други са примеренијом анализом мере и дубине приступа аутора теми коју је сам изабрао.

Права величина и вредност рукописа уочава се већ на први поглед ако се садржај књиге, уместо само са називима поглавља напише и са поднасловима јединица.

Слика 2: Табла бр.1 из Теорије, са цртежима помоћу којих је графички представљен Бошковићев јединствени закон сила у природи.

Аутор пише у Предговору:

"Окосницу Бошковићеве Теорије представља чувена Бошковићева крива која описује промену силе при приближавању честица материје. Запањујуће је да се изучаваоци његовог дела нису запитали да ли је та крива потврђена у савременој науци."

Хуков закон еластичности управо објашњава Бошковићева крива, која се појавила много касније. То је очигледно био ДОВОЉАН аргумент у 18. и 19. веку практичарима – инжењерима да прећутно прихвате целу криву, НЕ УЛАЗЕЋИ У ДЕТАЉЕ ПРОВЕРЕ. Наиме, то је захтевало истраживања тада неизводљива, управо оваква каква је аутор монографије урадио у низу радова из којих је проистекла монографија. Дакле, иако крајње логичан, закључак ипак није сасвим тачан. НИЈЕ ЗАПАЊУЈУЋЕ! Али за човека који је та истраживања реализовао, тако изгледа. Дакле ова констатација указује на непретенциозност аутора, врлина која диже вредност урађеном. Требало

је знати све оно што је применио аутор да би се дошло до одговора. Вредно истинског поштовања.

Поглавља *1-Живот Руђера Бошковића* и *2- Делатност Руђера Бошковића* свакако представљају нужан део монографије, користан као подсетник и добро упућеном читаоцу, јер истраживачима Бошковићевог дела најтежи посао чинио је период уживљавања у терминологију оног времена, ПРЕ ДВА ИПО ВЕКА. Чак и исте речи нису увек у истом значењу као данас. Али када се уђе у терминологију са јасним разумевањем потребних разлика, изучавање дела Бошковића је невероватан доживљај.

Аутор монографије је, већ с обзиром на поднаслов, очигледно успешно пропутовао кроз време и идеје времена Руђера Бошковића. Колико је то тежак посао показује иначе одличан превод Бошковићеве Теорије у издању куће Либер из Загреба. Оцена из предговора *“изучаваоцима и тумачима Бошковићевог живота и стваралаштва су нека његова схватања потпуно промакла или су само делимично обрађена, а понекад и сасвим погрешно приказана,”* може да се директно односи на неколико кључних места у Supplementa III, Theoriae.

У сваком случају, *1-Живот Руђера Бошковића* и *2- Делатност Руђера Бошковића* јесу представљени довољно концизно и са довољно битних података, без претеривања, иначе присутних код неких других аутора.

Главе *3. Бошковићева "Теорија природне филозофије"* и *4. Допринос Бошковићеве теорије савременом схватању структуре материје* представљају сасвим задовољавајући УВОД у проблем.

У глави *5. Потврде Бошковићевог закона сила у савременој науци* дат је приказ доприноса других аутора, који су практично у исто време када и он директно или индиректно показали применљивост Бошковићевог МОДЕЛА интерпретације интеракције на различитим ХИЈЕРАРХИЈСКИМ нивоима.

У глави *6. Сажимање материје - одјеци Бошковићеве теорије у теорији Савић-Кашанин* дат је приказ и критички коментар о повезаности са Бошковићевом Теоријом. Теорија Савић-Кашанин је по много чему најближа Бошковићевом концепту, иако то аутори (Савић који је преко ујака Стојановића знао суштину Бошковићеве Теорије, и Кашанин) нигде изричито не наводе као узор. [Аутор овог текста је 1991. и 1992. г. имао више разговора на ту тему са Павлом Савићем, и он је рекао да је то просто испливало као идеја, у мноштву његових дневних политичких и научних обавеза, и да није био свестан могућег утицаја садржаја Стојановићеве књиге коју је “иначе прогутао”.]

Глава 7. Применљивост Бошковићеве теорије претставља највреднији део монографије, научни (у најширем смислу речи) допринос аутора и његових сарадника, што је претстављено сажето, јасно и прегледно.

Слика 3: Стоиљковићева монографија симболично уметнута између зборника који је уредио Л.Л. Вајт 1961.г. и зборника који је уредио В.Позаић 1987.г. уз сјајну Дадичеву монографију и насловну страну књиге XIII часописа ВАСИОНА (Бр.1 за 2005.г) Астрономског друштва Руђер Бошковић из Београда, са радом Б.А. Јовановића о логици Р. Бошковића.

Глава 8. Филозофске основе Бошковићевих схватања нису нужан, али свакако представљају веома, веома користан додаток студији, јер филозофски концепт *de facto* постоји у свакој УСПЕШНОЈ теорији. Поведени понашањем папе у случају Коперниковог (и Аристарховог) открића, научници су крајем 17. века ИСТЕРАЛИ ФИЛОЗОФИЈУ ИЗ ФИЗИКЕ, добивши независност у истраживању, али изгубивши време у

покушајима формулисања теорија без филозофског концепта, што је очигледно показано на примеру (Томић 2009). У светлу оваквих налаза глава 8 свакако додатно подиже вредност монографије, јер указује на неопходност холистичког прилаза науци. Време велике синтезе наука је у јеку, и лепо је да наш научник на делу показује успешну дужу од 3 деценије дугу делатност такве врсте.

Можда је могло још понешто да се дода, нпр. схватања Лењина (Материјализам и емпириокритицизам), физичара Б.А. Јовановића (Јовановић, 2005, маестрална анализа Бошковићеве Теорије са становишта математичко – филозофске логике) итд. Ипак, ово је лепа целина на задату тему.

Глава 9. *Бошковић - Утемељивач савремене науке* је природан завршетак монографије, мање – више успутни користан коментар, права порука будућим истраживачима да све прошло није истовремено и ПРЕВАЗИЂЕНО ПРОШЛО.

Списак литературе је сасвим довољно богат, мада је могао бити и нешто шири, са радовима иначе доступним аутору (Тадић, Шлаус, Мартиновић, из реф. /74/, А. Стојковић – „Појам природног закона код Бошковића и његов савремени значај“, *Анали*, 29, 1991, 149 – 160, Дубровник).

3. ЗАКЉУЧАК

Монографија Др Д. Стоиљковића: *Руђер Бошковић утемељивач савремене науке* представља изузетно вредно монографско дело, засновано на синтези сопственог истраживачког рада са резултатима других истраживача, и комплетирано анализом филозофских погледа и ставова Бошковића и савременика. Монографија задовољава критеријуме за монографију од националног значаја, из правилника о вредновању радова, али ова монографија је по садржају и вредностима презентираним материјала заправо у категорији монографије међународног значаја.

Писана је лаким стилем тако да ће свакако бити доступна ширем кругу читалаца.

Литература

Gill Henry Vincent.: 1941, *Roger Boscovich, S.J.– Forerunner of modern physical theories* M.H.Gill and son Ltd, Dublin, 22 cm; xvii+72.

Годицкий – Цвирко Александр Мардарјевич.:1959, *Научные идеи Руджера Иосипа Бошковића*, АН СССР, Москва, 1-96.

Грујић Петар, Ивановић Мирослав (уредници): 2004, *Епистемолошки проблеми у науци*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1-340.

Dadić Žarko: 1987, *Bošković*, Školska knjiga, Zagreb, 1-208.

Димитрић Радомир: 2006, *Руђер Бошковић*, Хелиос, Питсбург (САД)-Београд.

- Ivanović Dragiša: 1987, «Elementi materije Ruđera Boškovića», *Dijalektika*, XXII, 1– 2, 13-26.
- Jovanović Borivoje: 2005, «Dijalektička logika Ruđera Boškovića», *Vasiona*, LIII, 1, 4-15.
- Кузнецова Ольга Викторовна.:1983, *Атомистические концепции строения вещества в XIX веке*, Наука, Москва, 1-160.
- Pozaić Valentin (urednik) : 1987, *Filozofija znanosti Rudjera Boškovića*, radovi simpozija Filozofsko – teološkog instituta DI, Zagreb, 1-239.
- Stipanić Ernest: 1984, *Rudjer Bošković*, Dečje novine – Gornji Milanovac, Prosvetni pregled, Beograd.
- Стоиљковић Драгослав: 2010, *Руђер Бошковић – утемељивач савремене науке*, Истраживачка станица Петница, Петничке свеске, **65**, 1-82.
- Стојковић Андрија: 1991, „Појам природног закона код Бошковића и његов савремени значај“, *Анали*, **29**, 1991, 149-160, Дубровник.
- Томић Александар: 2009, „Колатерална штета одбацивања метафизике – закон гравитације и квантовање, *Публ. Астрон. Др. Р. Бошковић*. Св. 8., Beograd, 2009, стр. 521 – 532, у М. Димитријевић (Уредник): *Зборник радова конференције Развој астрономије код Срба V*, Beograd, 18-22. април 2008.
- White Lancelot Law (Editor): 1961, *Roger Joseph Boscovich*, Studies of his life and work on the 250 anniversary of his birth, George Allen & Unwin Ltd, London, 1-231.

THE SURVEY OF THE MONOGRAPH

Dragoslav Stoilković: “ROGER BOSCOVICH – founder of modern science”

Two and half centuries after publishing of Boscovich’s *Theory of natural philosophy* only a small number of scientist is working in serious, epistemologically investigation of this master-piece of natural philosophy. Here we gave a survey of very qualitative monograph of Serbian author Dr Dragoslav Stoilkovic, based mostly on the investigations of author itself. This book shows how useful can be a new consideration of capital works in science, in particular those which made important influence to contemporaries. Here we have the case of influence extended up to today.